

УДК 654.191(456.31);06.051

І. М. Ципердюк

ТЕМАТИЧНО-ЗМІСТОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРАМ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ РАДІО “ВАТИКАН”

У статті розглянуто специфіку мовлення української редакції радіо “Ватикан”, створеної задовго до відкриття інших українськомовних редакцій зарубіжних радіостанцій. Здійснено огляд матеріалів, створених на радіо в період “холодної війни” між СРСР і Заходом. Детально проаналізовано зміст програм, які виходили в ефір упродовж серпня 2015 – січня 2016 р. Визначено, що їхніми головними темами були проблеми християнського виховання, зміцнення інституту сім’ї, міграція, волонтерство, допомога хворим, богословські роздуми, а також відомості про діяльність та повчання Папи, новини Ватикану та сучасний стан Католицької та Української греко-католицької церков.

Ключові слова: тема, зміст, програма, рубрика, українська редакція радіо “Ватикан”, Українська греко-католицька церква.

I. Вступ

Серед українськомовних редакцій зарубіжних радіостанцій особливе місце посідає редакція радіо “Ватикан”. І причина не лише в тому, що вона створена значно раніше, аніж українські редакції радіо “Свобода”, “Голосу Америки”, “Німецької хвилі”, ББС. Відмінність української редакції радіо “Ватикан” від інших радіостанцій, які вели трансляцію українською мовою з-за кордону, полягає передовсім у цілком особливому, релігійному, тематично-змістовому наповненні програм та матеріалів. Папське радіо вже понад 70 років презентує в ефірі цей унікальний за змістом контент. Зважаючи на те, що Українська греко-католицька церква, речником якої є радіо “Ватикан”, вийшла з підпілля й активно діє в незалежній Україні, українська редакція не лише зберегла своїх слухачів, але й значно збільшила аудиторію. У час пошуку суспільством моральних орієнтирів українська редакція радіо “Ватикан” пропонує не лише вірним-католикам, але й усім людям доброї волі опертися на традиційні християнські цінності у вирішенні гострих проблем сьогодення. Тому вивчення тематичного та змістового наповнення програм радіо “Ватикан” є актуальною проблемою для сучасних дослідників.

Тематично-змістові особливості програм української редакції радіо “Ватикан” частково розглядають у своїх дослідженнях сучасні історики Ю. Каганов [3], Т. Бублик [2], теологи, зокрема С. Мудрий [7]. У період “холодної війни” їх активно аналізували радянські ортодоксальні критики [11]. Ці наукові праці, щоправда, торкнулися лише окремих аспектів тематики та змісту програм української редакції радіо “Ватикан”. Тому є очевидною потреба більш повного та всебічного висвітлення цього питання.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати змістове та тематичне наповнення українськомовних

програм радіо “Ватикан”. Об’єктом нашого дослідження стали матеріали, які були підготовлені на радіо в період “холодної війни” між Радянським Союзом та Заходом, а також детальний аналіз програм щоденного розкладу мовлення, які виходили в ефір упродовж серпня 2015 – січня 2016 р.

III. Результати

Програми української редакції радіо “Ватикан” вийшли в ефір 12 грудня 1939 р., коли вже відбулося “возз’єднання” західно-українських земель із СРСР. На прохання митрополита Української греко-католицької церкви (УГКЦ) Андрея Шептицького Папа Пій XI дав дозвіл відкрити українську редакцію радіо “Ватикан” як єдину можливість у майбутньому зберегти зв’язок УГКЦ з Апостольським престолом, а значить – і католицьку віру. Українська редакція стала п’ятою редакцією Ватиканського радіо. Вона від інших національних редакцій, які на початку Другої світової війни вийшли в ефір, відрізнялась тим, що представляла народ, який на той час не мав власної держави.

Незважаючи на те, що фактично розпочалась Друга світова війна, українська редакція утверджувала в слухачів усвідомлення, що “християнські радіопрограми намагаються допомогти віруючим самовдосконалитися на засадах Божих Заповідей, пізнавати одне одного, єднатися, творити добро” [5, с. 183]. Отже, християнське прощення, милосердя, бажання допомогти і творити добро з вірою в Бога стали основною темою програм української редакції радіо “Ватикан”.

Українська редакція радіо “Ватикан” розпочала своє мовлення з однієї півгодинної передачі на тиждень. Поступово українські програми почали виходити в ефір щоденно, а святі Літургії – щонеділі та на великі свята. Майже відразу після виходу українських програм в ефір Радянський Союз розпочи-

нає систематично їх “глушити”, усвідомлюючи загрозу, яку вони несуть панівному в СРСР атеїзму [9]. Папа Пій XII в енцикліці “*Miranda prosus*” (“Дивовижний поступ”) з цього приводу зауважує: “Радіослухачам слід знати, що вони повинні захочувати гідні програми – особливо ті, що привертають душу до Бога. За наших часів, коли через ефір поширюються облудні і згубні доктрини, коли навмисним “глушінням” в ефірі створено “залізну завісу”, щоб завадити поширенню правди, яка могла б зруйнувати імперію атеїстичного матеріалізму, за часів, коли сотні тисяч людей шукають світланкового світла євангельського послання, коли багато хворих та неповносправних людей так чекають можливості хоч якось узяти участь у молитвах та відправах християнської спільноти, – хіба не повинні вірні (особливо ті, котрі щодня користуються перевагами радіо) всіма силами підтримувати добрі радіо-програми?” [15, с. 64]. Це звернення Папи цілком стосувалося і ситуації, у якій перебувала заборонена УГКЦ, українська редакція радіо “Ватикан” та переслідувані радянським режимом віряни.

Єпископ Софрон Мудрий, що впродовж багатьох років працював заступником керівника української редакції радіо “Ватикан”, зауважив, що в 60-ті рр. ХХ ст. програми українською мовою на Папському радіо звучали 15 хвилин щодня й один раз на місяць транслювалася служба Бога: “Ми не торкалися політичних програм – мовили лише на теми релігійного життя. Якщо людина має віру в Бога, то вона все зрозуміє й переживе. Та час від часу й ми отримували листи “трудящих”, гадаю, написані або співробітниками КДБ, або під їхню диктовку, у яких “обурені” громадяни протестували проти трансляції наших передач на Україну. Насправді ж їх там з нетерпінням чекали тисячі спраглих до слова Божого людей, у чому я особисто переконався, відвідавши Україну.

Що ж викликало роздратування і ворожість із боку радянських ідеологів у програмах української редакції радіо “Ватикан”, яка на той час у своєму обмеженому ефірі передавала лише короткі новини із життя Католицької церкви і раз на місяць богослужіння і програми, якої до того ж постійно “глушили”? Головною причиною стало те, що 1963 р. після 18-річного ув’язнення вдалося звільнити митрополита Йосифа Сліпого. 1946 р. він відмовився брати участь у Львівському псевдособорі з ліквідації УГКЦ і відійти до протекторату Російської православної церкви. Митрополит Сліпий, перебравшись до Риму, чи не найбільше вплинув на активізацію роботи української редакції радіо “Ватикан”. “У звіті для союзної і республіканської Рад у справах релігії про діяльність “уніатів” від 9 грудня 1969 р. М. Винниченко зауважив, що більшість греко-католиків регулярно слухає радіопередачі української

служби “Радіо Ватикан”, в окремих селах роблячи це навіть організованими групами. Чимало ефірного часу у цих передачах присвячується діяльності кардинала Йосифа Сліпого: пропагуються плани про створення Українського Католицького Університету та відкриття собору Св. Софії в Римі. Ці “ворожі голоси” залишалися ефективним способом інформування віруючих у цілком інформаційно контрольованому суспільстві за “залізною завісою” [2, с. 154].

Саме в цей час розпочинається активна фаза протистояння Радянського Союзу з “ворожими голосами”, серед яких – українська редакція радіо “Ватикан”. Вона стає одним із основних об’єктів в ідеологічній війні, яку веде СРСР проти Заходу. Важливою подією, яка також вплинула на активізацію роботи та тематику програм української редакції радіо “Ватикан”, стало те, що приїзд митрополита Йосифа Сліпого збігся з історичною подією в житті Католицької церкви – проведенням II Ватиканського Собору (1962–1965 рр.). УГКЦ на соборі представляв митрополит Сліпий. Літургійна реформа, служіння національними мовами, екуменізм, свобода віросповідання, зв’язки Католицької церкви з іншими релігіями – усе це торкнулося також і реформування каткомбної УГКЦ. Українська служба радіо “Ватикан” стала активною ланкою в діяльності собору, забезпечуючи поінформованість про його рішення вірним УГКЦ в Україні та світі: “Около тисяча Отців Собору передавали в різних мовах відомості про Собор для вірних своїх країн через Ватиканську Радіовисильню. Українську радіопередачі для України передавались тричі в тиждень, по чверть години кожна. Від часу до часу контактувались з вірними на Україні українські Владики, зокрема інформуючи їх про життя української Церкви по різних континентах українського поселення. Рівно ж українські Владики відправляли через Ватиканську Радіовисильню Службу Божу для вірних на Україні” [12, с. 146].

Отримавши позитивний імпульс у роботі з приїздом та діяльністю митрополита Йосифа Сліпого та активною роботою у висвітленні діяльності II Ватиканського Собору, українська редакція радіо “Ватикан” почала нарощувати свою присутність в ефірі. Поступово формувався щоденний графік програм, яку пропонує радіо Папи слухачам і сьогодні.

Поряд із релігійними темами, які переважали в програмах української редакції радіо “Ватикан”, у радіопроповідях священники та ієрархи УГКЦ відверто розповідали про історію ліквідації УГКЦ у СРСР, наводили численні факти переслідування вірних та отців підпільної церкви. Зразки таких радіовиступів подано в збірнику “Тисячоліття українського християнства. Радіопровіді з Ватикану” [13]. Також упродовж 1965–1995 рр. постійно транслювався цикл програм про історію виникнення, становлення, розвиток та лікві-

дацію в Радянському Союзі УГКЦ, її діяльність у підпіллі і за кордоном. Пізніше ці програми, впорядковані як підручник для духовних семінарій УГКЦ, кілька разів перевидавалися [6].

Радянські ідеологи, ведучи війну з “клерикально-буржуазним” Ватиканським радіо, воліли не помічати, що основною складовою в тематиці радіостанції є духовні програми. Це стосується також і недільних радіопроповідей, основна частина яких – роздуми над Святим Письмом, вірою, призначенням людини у світлі Божого задуму. Підсумком таких духовних повчань в ефірі стало видання цілого ряду книг, у яких вони зібрані: “Недільна Благість” (1972 р.), “Символ Віри” (1972 р.), “Благість спасіння” (1975 р.), “Заповіді Божі і Церковні” (1976 р.), “Добра Новина” (1973 р.). У передмові до однієї з них відзначено, що “хоч проповіді з Ватиканської радіостанції призначені для слухачів в Україні, та ними радо користуються наші вірні й духовенство на еміграції” [1, с. 1]. Отож, найважливішим у тематиці програм української редакції радіо “Ватикан” залишалося проповідування Євангелія, поширення інформації про життя Католицької церкви не лише в Україні, а й у всіх країнах, де є українська діаспора.

Ідеологічна війна з “клерикальною пропагандою” закінчилась у 90-ті рр. ХХ ст. Розпався Радянський Союз – і зникла потреба “глушіння” “ворожих радіоголосів”, а також очорнення та маніпулювання суспільною думкою задля дискредитації всього, що пов’язане з українською редакцією радіо “Ватикан”. З цієї нагоди, виступаючи на конференції “Довкола світу протягом 80 років”, присвяченій 80-річчю радіо “Ватикан”, кардинал Джованні Лайоло окремо відзначив важливість передач із Ватикану для українських вірних, які зазнавали переслідувань: “Скільки взаємності викликали в серцях далеких радіослухачів ці передачі, ми змогли краще зрозуміти на початку 90-х років, після падіння “залізної завіси”, коли редакції Радіо Ватикану заповнили листи цих слухачів або їхніх дітей. Рекорд встановив український відділ, який отримав за рік понад 40 тисяч листів, понад сотню кожного дня. Насамперед йшлося про трансляції недільної Божественної Літургії українською мовою у греко-католицькому обряді, яка протягом десятиріч приносила духовну втіху вірним, позбавленим власних пастирів, які були ув’язнені або вбиті” [10].

На сьогодні, за словами керівника англійської редакції радіо “Ватикан” Шона Патріка Лаветта, “змінилась і наша радіостанція, не лише те, про що ми говоримо, а й те, як ми про це говоримо” [16]. Ця теза повністю стосується і роботи української редакції. Після десятиліть “холодної війни”, перебування в стані постійного “ідеологічного противника” українська редакція радіо “Ватикан” продовжує керуватися прин-

ципом, “що найшляхетніше завдання радіо – це просвіщати й навчати людей, спрямовувати їхні душі й серця до вищих ідеалів та духовних речей” [15, с. 62].

Упродовж останніх кількох десятиків років українська редакція радіо “Ватикан” має стабільний щоденний розклад мовлення. Вихід тематичних програм залишається практично незмінним. І радіослухач з упевненістю може налаштуватись на потрібну програму у визначений час і день. Передачі українською з Ватикану лунають в ефірі на коротких хвилях у вечірній час. Також їх можна слухати через супутник та Інтернет.

Зміст і тематику програм української редакції радіо “Ватикан” упродовж усієї його історії варто розглядати насамперед у контексті служіння Україні та УГКЦ. Це підтверджують слова одного з колишніх керівників української редакції отця Прокопія Лотоцького: “Українська редакція орієнтується на те, щоб якомога більше сказати слухачу, донести ту інформацію, яку не завжди передають комерційні ЗМІ. Наші програми – насамперед релігійного змісту, а потім вже – інформаційного та культурного. Це відомості про діяльність та повчання Папи, новини з Апостольської столиці, інформація про Католицьку церкву у світі та події українського католицького життя. За допомогою наших програм ми намагаємось відповідати найпекучішим потребам духовного життя католиків України” [14].

Детальний аналіз програм, які виходили в ефір упродовж серпня 2015 – січня 2016 р., виявив, що в понеділок українська редакція радіо “Ватикан” пропонує слухачам програм під рубрикою “Розмови про актуальне”. Це інтерв’ю журналістки Світлани Духович зі священниками, ієрархами, науковцями, митцями, вірними. Упродовж останніх років чимало місця в цій щопонеділковій рубриці було відведено темі християнського виховання, викликам, які стоять перед мігрантами у світі та на Батьківщині. Наприклад, матеріал від 16.11.2015 р. про міжнародну конференцію “Проект 19 мільйонів” – захід, який відбувався в Римі 2–13 листопада й об’єднав 150 журналістів і фахівців з інших сфер, які обговорювали шляхи покращення висвітлення подій, пов’язаних із сучасною міграційною кризою, та розглядали можливості безпосередньої допомоги біженцям із боку ЗМІ. Подібним є матеріал від 23.11.2015 р. про вимушену міграцію до Італії молодої художниці зі Львова, яку змусило шукати місце праці за кордоном безробіття на Батьківщині. Типовими для українських мігрантів є її роздуми над тим, що виїзд з України для неї став пошуком шляху з безвиході. Це своєрідна реакція на бездіяльність влади, відсутність реформ, робочих місць. З розгортанням війни на Сході України акценти “Розмов про актуальне” змістились у бік висвітлення діяльності волонтер-

ського руху, допомоги українській армії, шпиталіям, пораненим та їхнім родинам.

Цій темі, зокрема, було присвячено відразу дві грудневі програми: “Розмови про актуальне: волонтери як приклад щедрості” (07.12.2015 р.) та “Розмови про актуальне: знову про волонтерів” (14.12.2015 р.). Обидві програми – це інтерв'ю з українцями, які відразу після Революції гідності активно долучилися до волонтерського руху. У матеріалах наголошено, що українські мігранти, які гуртуються довкола собору Св. Софії УГКЦ у Римі, самі до кінця не усвідомлюючи цього, творять нову модель українського суспільства, яке не чекає на вирішення проблем, а практично допомагає Батьківщині. Волонтерка Мар'яна Тріль – одна із засновників ГО “Конгрес українців в Італії” – розповідає, скільки коштів та всього необхідного зібрано за два роки на потреби війська, пораненим, шпиталіям, сиротинцям у Краматорську та Маріуполі. Подібною є розмова з волонтерами української спільноти м. Латіна поблизу Рима, які організували за підтримки УГКЦ різдвяний ярмарок, кошти з якого скеровано на потреби української армії. Волонтери також розповідають, як напередодні відправили українським військовим на Чернігівщину автомобіль швидкої допомоги, придбаний за зібрані кошти. В обох програмах акцентовано, що українці, які волею обставин стали трудовими мігрантами, за кордоном ще більше усвідомили, наскільки вони є відповідальними за долю Батьківщини. Представники різних областей України розповідають, яким активним є волонтерський рух українців Італії, як тісно з ними співпрацює УГКЦ та представники українських посольств в Італії та Ватикані.

У “Розмовах про головне” обов'язково порушені теми, пов'язані з діяльністю УГКЦ. Так, у програмі від 21.12.2015 р. у розмові з єпископом Борисом Гудзяком аналізуються причини створення в УГКЦ відділу зовнішніх зв'язків, який він очолив. В інтерв'ю з'ясовується, що УГКЦ вже давно потребує значно активнішого налагодження контактів з іншими релігіями, із владними структурами різних країн. Єпископ Гудзяк зауважує, що цей новостворений відділ не є “церковними шпигунами”, як це свого часу назвала б радянська пропаганда, це церковний орган, який несе правду Євангелія, він у перспективі має об'єднати 30 осіб, які на добровільних засадах презентуватимуть УГКЦ у різних країнах, збиратимуть аналітику, розміщатимуть публікації про УГКЦ, Україну, війну на Сході, поранених тощо. У розмові владика Гудзяк неодноразово підкреслює важливість присутності церкви в соціальній комунікації, користуючись нагодою, він закликає кожного священика УГКЦ хоча б раз на місяць розміщати публікацію в Інтернеті чи друкованих ЗМІ на тему “Як війна вплинула на мою парафію”, де розказати про тих вірних, хто

воює, поранений, вбитий, їхні сім'ї. До священиків, які володіють іноземними мовами, відповідно звернувся з проханням розміщувати дописи в закордонних ЗМІ з метою поширення правди про ситуацію в Україні, а також сучасний стан УГКЦ.

Щовівторка, починаючи з 1990 р., українська редакція радіо “Ватикан” пропонує радіопрограми “Вірити разом з дітьми”, які веде сестра Ірина. Більше ніж тисяча програм із часу існування цієї рубрики прозвучала в ефірі. Вони адресовані батькам, вихователям, учителям, усім, хто причетний до християнського виховання дітей. Як наголошує ведуча, тема релігійного виховання дітей невичерпна, вона підкреслює, що з дітьми необхідно спілкуватися, ставитися з увагою, як до дорослих: “Це дає дітям доказ власної цінності. Не треба насміхатися із зовнішнього вигляду підлітків. Треба бути лагідними й добрими, гарними душею. Понад усе молодь потребує любові, вони шукають, хто ж їх вислухає, і найстрашнішою є байдужість дорослих” (10.11.2015 р.).

У програмі традиційно в першій частині зачитують уривки з книги теперішнього Папи Франциска, де пропагуються християнські цінності і чимало місця відведено зверненням до дітей та молоді. Друга частина – про перебіг Всесвітнього конгресу католицьких шкіл та університетів у листопаді 2015 р., у якому брала активну участь делегація УГКЦ. Форум об'єднав делегатів 62 країн світу під гаслом “Виховувати сьогодні та завтра: завжди новий запал”. Відзначаючи, що кількість католицьких шкіл перевищує у світі 200 тисяч, а університетів майже 1,5 тисячі, на конгресі водночас наголошували, що їх число постійно зростає. Не є винятком і Україна, яку представляли не лише священики, науковці та представники Асоціації християнських батьків, але й експерти з питань освітніх реформ від українського уряду, що свідчить про увагу держави до методики християнського виховання, які пропонує Католицька церква. Папа Франциск, зустрівшись із делегатами конгресу, наголосив, що “виховання та освіта повинні бути інклюзивними, а християнське виховання не означає тільки катехизації, тому в католицьких школах не повинен існувати прозелітизм. Виховувати по-християнському означає керувати дітьми в душі людських цінностей в усій їхній дійсності, не виключаючи трансцендентності” (24.11.2015 р.).

“Говоримо з дітьми” – програма для педагогів і батьків, основним змістом якої є навчити дорослих давати зрозумілі відповіді на нелегкі запитання дітей, не уникати їх і пояснювати з позицій християнських, загальнолюдських цінностей.

У середу в ефірі звучить чи не найскладніша для сприйняття невідготовленим слухачем програма – “Соціальна доктрина Церкви”. У ній різні інформаційні повідомлення з

життя Католицької церкви доповнює спеціальна постійна рубрика, яка дала назву всій програмі “Бесіди про соціальну доктрину Церкви”. Упродовж цілого ряду програм священники та теологи аналізують зміст енцикліки Папи “Славен будь”, у якій пояснюється цінність людською волі, міжлюдських стосунків, визнання іншого, особливості кожної людської істоти. Пояснюється, чому природа мстить за те, що людина уявляє себе Богом, до чого приводить релятивізм, що спонукає людину визискувати собі подібних, нищити довкілля, займатися работоргівлею, продажем наркотиків та зброї.

Папа роз'яснює в енцикліці, як знайти шляхи до духовного розвитку, як не варто прагнути повністю замінити людську працю автоматичною, бо це призводить до поширення бідності, так само як і концентрація землі в руках невеликого кола латифундистів. Аборти, застосування біотехнологій, генетики без моральних обмежень – усе обговорюють та аналізують у програмі “Соціальна доктрина Церкви” з позицій Католицької церкви. Варто зауважити, що в цій програмі ведучий оперує складною науковою богословською термінологією, яку подекуди важко сприйняти на слух непідготовленою аудиторією. Ці передачі свідомо розраховані на відповідно освіченого й зацікавленого радіослухача, що прагне пізнати теорію та практичне вчення Католицької церкви в наші дні, не лише її просвітницьку місію, але й духовно-філософські пошуки.

“Страждання разом з Христом – це джерело душевного миру” – четвергова програма в ефірі української редакції радіо “Ватикан”. “Ісус – приклад для страждаючих”, “Бесіди з хворими”, “Можливо, між вами є хтось хворий?”, “Чому саме я, Господи?” – це далеко не повний перелік тем програм, звернених до хворих, які вже понад 30 років готує журналістка Ксенія Верховинець. “Дорогі хворі! – звертається ведуча до страждаючих в ефірі. – Те, що здається зараз карою, є насправді милосердям Бога” (03.12.2015 р.). У програмах цієї рубрики пояснюється, що жодне випробування не залишає людину такою, як вона була до того. Ведуча вміло знаходить слова підтримки та розради, звернені до недужих. Вона наголошує, що кожен християнин має нести свій хрест за Спасителем, підкреслює, що страждання є шляхом до Бога, у нещасті людина робить більше благодаті, аніж упродовж багатьох років щастя і безтурботності. У програмах постійно звертаються до Святого Письма, де неодноразово повторюється, що нещастя зміцнює людину і ніколи не було сумних святих, незважаючи на їхні найбільші страждання. Журналістка закликає хворих пройти дорогу страждань мужньо і гідно, бо вона веде до спасіння. Страждуючу людину очікує рай, і треба розглядати хворобу як візит Господа до серця хворого.

Ксенія Верховинець підтверджує свої слова, звернені до хворих, не лише цитатами зі Святого Письма, але й думками відомих митців, мислителів і політиків: Анатолєва Франса, Махатмі Ганді, Паскаля, Бетховена, св. Августина та ін. Гасло “Радість у стражданні”, яке постійно згадується, цілком відповідає змісту та тематиці програми, яка разом із багатьма іншими програми української редакції радіо “Ватикан” є невідомо ширшою, проникливою. Кожен випуск несе великий емоційний заряд. Цьому також сприяє довірливий тембр голосу ведучої, відчуття її твердої переконаності в усіх словах, адресованих страждаючим.

У п'ятницю українська редакція радіо “Ватикан” пропонує ще одну постійну доктринальну програму “Вірую, щоб розуміти, а розумію, щоб вірити”, присвячену “Катехизму Католицької Церкви” (“ККЦ”) [4]. Її веде отець Йосафат Хаймик. Назва програми – це буквальна цитата з творів св. Августина – видатного християнського мислителя, що пройшов нелегку дорогу власного релігійного досвіду. Ця цитата одразу налаштовує слухача на те, що в програмі буде пояснюватися базовий на сьогодні текст, яким керується вся Католицька церква.

“Катехизм Католицької Церкви” став наслідком роботи II Ватиканського Собору і готувався до друку впродовж шести років в атмосфері дискусій та уваги до різних думок і позицій у церкві. 1986 р. комісія з підготовки “ККЦ” очолив майбутній Папа кардинал Йозеф Ратцінгер. Метою катехизму є “правильно і впорядковано подавати виклад Святого Письма, живої Церковної Традиції та автентичного Вчительства, а також спадщини Отців, Учителів і святих мужів і жінок Церкви, щоб сприяти кращому пізнанню християнського таїнства й оживити віру Божого Народу. Слід брати до уваги ті тлумачення доктрини, які Святий Дух упродовж віків підказував Церкві, крім того, Катехизм повинен пояснювати у світлі віри ті ситуації і проблеми, які не виникали в минулому” [4, с. 9].

Кожен випуск цієї програми присвячений детальному поясненню цього на сьогодні найважливішого для Католицької церкви та її вірних документа. У ньому аналізують проблеми співпраці з іншими релігіями, екуменізм, оновлення церковної традиції, протидія соціальним проблемам тощо. Папа Іван Павло II наприкінці 1992 р. з нагоди чергового видання “ККЦ” назвав його конституцією, яка покликана сприяти церкві в новому зусиллі евангелізації, наголошуючи, що “Катехизм Католицької Церкви” призначений для кожної людини, яка жадає дізнатися від нас підстави нашої надії і прагне пізнати віру Католицької Церкви” [4, с. 11].

У суботу радіо пропонує слухачам одну з найстаріших програм – “Передачу для дітей та молоді”. Вона виходить в ефір ще з 60-х рр. XX ст. Зміст програми – це катехи-

тичні повчання, побожні оповідання для дітей, розповіді про життя молоді в Україні та світі, духовна музика у виконанні дитячих колективів. Незмінною ведучою програми є сестра Ірина. Упродовж листопада–грудня 2015 р. теми “Передач для дітей та молоді” були традиційними. Прозвучала казка української письменниці Галини Манів “Подарунок на святого Миколая” (19.12.2015 р.). У популярній і зрозумілій для дітей формі в окремій програмі ведуча пояснила, чому святий Миколай приходить до дітей різних країн у різний час (різниця між юліанським та григоріанським календарем), розповіла про реальність святого Миколая і чому в Україні його називають святителем, угодником, чудотворцем (05.12.2015 р.). Разом із повідомленнями про відкриття Папою року Святого Милосердя діти почули в одному з випусків чергову повчальну історію з життя Гані і Пилипка – героїв численних програм упродовж року (12.12.2015 р.). Чимало місця в програмах для дітей та молоді приділено темі життя дітей не лише в Україні, але й у діаспорі. Постійно звучать біблійні історії про життя святих і мучеників, адаптовані для дітей. Виразною є тема, окрім релігійного, патріотичного, національного виховання дітей та юнацтва в повазі до українських звичаїв, культури та держави.

Завершує щотижневий розклад програм української редакції радіо “Ватикан” недільна рубрика богословських роздумів “Сім миттєвостей на щодень для спілкування з Богом у родині”. В анотації до програми, ведучим якої є отець Олександр Дасік, відзначається, що церква постійно підкреслює роль родини в суспільстві. Папа Франциск під час одного з виступів наголосив, що стиль сучасних суспільних, економічних, правових та професійних стосунків занадто формальний, збайдужілий і сухий. Через це життя людини стає нестерпним. Отже, програма покликана допомогти християнським родинам створити атмосферу дружнього ставлення, плекання засад, на яких будується передовсім духовне, а не лише матеріальне життя. Ведучий з погляду віри розмірковує разом із слухачами над вічними темами в житті людини та родини, зокрема, як гідно жити (08.11.2015 р.), усвідомлювати, що Боже слово вчить не давати простих відповідей на важкі часи, а терпляче пройти крізь них, щоб пізнати правду та істину (01.11.2015 р.). У програмі навчають порівнювати своє життя з життям Господа як заporуку того, щоб іти правильним шляхом, усвідомлювати, що родина – це жива церква, де вміють любити та пробачати. Зміст програм “Сім миттєвостей на щодень для спілкування з Богом у родині” – це насамперед звернення до людської душі, постійне наголошування на тому, що Бог живе в родині в любові двох батьків, а також як розвивати щоденно цю любов, робити щирішим

родинне життя. Варто відзначити, що професійний виклад ведучого, проникливий тембр його голосу, який заспокоює, спонукає до роздумів, уважного прослуховування.

До щоденних рубрик української редакції належить і програма “Літургійний рік”, яка виходить в ефір періодично в дні церковних свят, радіореколекцій з нагоди Великодня, Різдва, постів. Упродовж останніх місяців 2015 р. прозвучали програми, підготовлені різними ведучими, з нагоди Собору Архистратига Михаїла (21.11.2015 р.), Входу у храм Пресвятої Богородиці (04.12.2015 р.), Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці (22.12.2015 р.), празника святого Йосафата Кунцевича (21.11.2015 р.). Їхня тематика – це життя святих та великомучеників церкви, відзначення та роздуми довкола найбільших свят у церковному календарі.

Окремою непостійною рубрикою на тижні є програма “Паломники віри і надії”, присвячена явищу міграції – проблемі, яка є надзвичайно гострою як для України загалом, так і для вірних УГКЦ. Зміст програм, які веде журналістка Світлана Духович, – це розповіді про діяльність громадських організацій, що опікуються життям мігрантів. Серед них – католицька фундація “Мігрантес” в Італії, усі три основні напрями роботи якої – євангелізація, вплив на ухвалення законів щодо міграції, агентство “Мігрантес-прес” – спрямовані на допомогу тим, хто вимушено покинув Батьківщину (03.08.2015 р.). Аналогічною є програма, у якій розповідається про Згромадження Місіонерів скалабрінанів, засновника якого єпископа Скалабріні в Католицькій церкві іменують “батьком мігрантів”. Діяльність цього згромадження повністю присвячена допомозі мігрантам. У програмі наголошується, що українська громада Рима активно співпрацює зі скалабрінаніями (10.08.2015 р.).

Основною темою чергового випуску програми “Паломники віри і надії” (17.08.2015 р.) є висвітлення створення всесвітньої благодійної католицької організації “Карітас”, яка діє у 200 країнах світу. Окремо розглянуто співпрацю “Карітасу” і “Мігрантес”, які в Італії щороку оприлюднюють спільний статистичний звіт, останні дані якого свідчать: щороку 1 млрд мігрує в межах власних країн, 204 млн осіб покидають батьківщину. Позиція Католицької церкви в цьому процесі глобальної міграції зводиться до того, що людина належить світу, а не країні чи континенту, і, де б вона не була, заслуговує на повагу та збереження її людських і громадянських прав.

У програмі від 31.08.2015 р. розглядають зміст терміна “циркулярно-трудова міграція”. Це визначення зараз широко використовується в документах Європейського Союзу та означає посилену зовнішню мобільність людей в умовах глобалізації. Наголошується, що Італія та Україна дотепер не підписали жодних офіційних угод про регулювання та статус

мігрантів. Водночас Італія приймає найбільшу кількість українських мігрантів з-поміж інших європейських країн. У програмі детально аналізують законодавчі особливості міграційної політики ЄС, наведено приклади ринкових ніш, де успішно застосовується циркулярна міграція без спеціальних рекомендацій Єврокомісії. Українським мігрантам пояснюють, як отримати “синю картку” – документ для легальної праці в ЄС. А вже “синя картка” – це перший приклад застосування циркулярної міграції на практиці і перший цивілізований крок для вирішення однієї з найгостріших проблем сьогодення в Європі.

Перебіг святкування Дня Незалежності України українською громадою Італії в соборі Святої Софії – тема чергової програми “паломників віри і надії” (24.08.2015 р.). Молитва за мир та територіальну цілісність української держави, вшанування героїв та загиблих на війні, інтерв’ю з активістами українських емігрантських організацій, виступи українських послів в Італії та Ватикані – усе це зміст чергового випуску програми про мігрантів. Особлива увага в ній була відведена роботі українських волонтерів-заробітчани, які вже два роки допомагають українській армії, переселенцям, шпиталям. Їм окремо подякував у своєму виступі посол України в Італії Євген Перелігін, наголосивши, що ця безкорислива і велика допомога є особливо важливою в найважчий період в історії сучасної України.

Щоденний розклад програм української редакції радіо “Ватикан” завершує щонедільна свята Літургія, яку служать у каплиці Благовіщення Радіо Ватикану священники та ієрархи УГКЦ. Церковний хор під час богослужіння традиційно сформований із числа студентів-богословів Папської української колегії святого Йосафата. Свята Літургія звучить в ефірі української редакції з часу її заснування 1939 р. Це щотижневе радіопосилання до вірних УГКЦ має найдовшу з-поміж інших програм неперервну історію присутності в ефірі – і не лише української редакції радіо “Ватикан”, а й інших українськомовних редакцій зарубіжних радіостанцій.

IV. Висновки

За майже 80 років мовлення в ефірі українська редакція пропонує слухачам передовсім програми, які пропагують традиційні християнські цінності: віру, добро, милосердя, співчуття до ближнього. Радіо в період “холодної війни” стало голосом ліквідованої в Радянському Союзі підпільної УГКЦ. Незважаючи на “глушіння” та дискредитацію з боку радянських ідеологів, українська редакція радіо “Ватикан” поширювала не лише євангельські правди, транслювала богослужіння, але й інформувала вірних в Україні та діаспори про життя Католицької церкви, Папи, забороненої в СРСР УГКЦ.

Після розвалу СРСР, легалізації УГКЦ українська редакція продовжує керуватися

настановою, що найшляхетніше завдання радіо – спрямовувати душі слухачів до вищих ідеалів і духовних здобутків. Саме цим воно суттєво відрізняється від державних та комерційних ЗМІ.

Програми, щоденний розклад яких є практично незмінним упродовж усіх років роботи, спрямовані на слухачів різних вікових та соціальних прошарків. Їхня тематика – це актуальні розмови про гострі проблеми сьогодення зі священниками, ієрархами, науковцями, митцями, вірними; християнське виховання дітей; роз’яснення практичного вчення та найважливіших документів Католицької церкви; підтримка хворих та страждаючих; богословські роздуми про важливість інституту сім’ї; обговорення найгостріших проблем сучасності – подолання війн, голоду, безробіття, допомога мігрантам. Зміст кожної з програм змушує слухача замислитися над своїм життям, місцем у світі, спонукає до духовних пошуків. Українська редакція радіо “Ватикан” у своїх матеріалах також постійно нагадує, що вона є речником не лише Ватикану, але й Української греко-католицької церкви і відповідно всі виклики, які стоять перед УГКЦ, обов’язково знаходять висвітлення в ефірі.

Ми проаналізували лише щоденні програми української редакції радіо “Ватикан”. Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні численних програм, що не ввійшли до постійного розкладу, але в різних аспектах також висвітлюють життя та діяльність Католицької церкви, Папи, Ватикану, їхнє ставлення до актуальних проблем, що постають перед людством.

Оскільки суть тематично-змістового наповнення аналізованих програм становлять християнські цінності, то їхнє вивчення може бути предметом дослідження не лише фахівців з історії журналістики та богословів, а й психологів, соціологів, політологів, філософів, усіх, хто зацікавлений у відродженні та зміцненні традиційної духовності українського народу та української держави.

Список використаної літератури

1. Апостольські повчання на неділі. Радіо-проповіді з Ватикану / [Проповідували: Блаженніший Мирослав, Аєп. Мирослав Марусин, о. Л. Гуцуляк та ін.]. – 2-ге вид. – Львів : Місіонер, 2007. – 278 с.
2. Бублик Т. Т. Діяльність Патріарха Йосипа Сліпого щодо легалізації УГКЦ у світлі радянських документів (1960–1980і роки) / Т. Т. Бублик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 152–157.
3. Каганов Ю. О. “Ворожі голоси”: ідеологічне протистояння на радіохвилях у Радянській Україні (друга половина ХХ ст.) / Ю. О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького націона-

- льного університету. – Запоріжжя, 2013. – Вип. XXXV. – С. 193–201.
4. Катехизм Католицької Церкви. – Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002. – 772 с.
  5. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики : підручник / В. В. Лизанчук. – Київ : Знання, 2006. – 628 с.
  6. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні / Владика Софрон Мудрий, ЧСВВ. – 4-те вид. – Жовква : Місіонер, 2010. – 544 с.
  7. Мудрий С. Під опікою Божого Провидіння / Єпископ Софрон Мудрий ЧСВВ. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 216 с.
  8. Мудрий у Ватикані: погляд з-за лаштунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/3602-mudrij-u-vatikani-poglyad-z-za-lashtunkiv.html.
  9. Плейкис Р. Радицензура / Плейкис Рімантас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.radiocenzura.tripod.com/text.htm.
  10. Радіо “Ватикан” відзначає своє 80-річчя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2011/02/40532>.
  11. Ротовский А. А. Клерикальное радиовещание в “психологической войне” / А. А. Ротовский. – Киев : Политиздат Украины, 1987. – 168 с.
  12. Сапеляк А. Українська Церква на II Ватиканському Соборі / Преосв. Андрій Сапеляк, Єпископ Українців в Аргентині. – Рим ; Буенос Айрес : Селезіанське видавництво, 1967. – 374 с.
  13. Тисячоріччя українського християнства. Радіопроповіді з Ватикану / зібрав і підготував до друку о. Софрон Мудрий, ЧСВВ. – Рим : Вид-во оо. Василян, 1990. – 373 с.
  14. Хто володіє інформацією, той володіє... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dua.com.ua/2006/207/arch/2.shtml>.
  15. Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа / упоряд. і наук. ред. М. Перун. – Львів : Вид-во Укр. Католицького Ун-ту, 2004. – 440 с.
  16. Шон-Патрік Лаветт: Цифровий світ дуже схожий на серфінг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.prawda.com.ua/person/2013/05/28/129633/>.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015.

Цыпердюк И. М. Тематико-содержательные особенности программ украинской редакции радио “Ватикан”

В статье рассматривается специфика вещания украинской редакции радио “Ватикан”, созданной задолго до открытия других украиноязычных редакций зарубежных радиостанций. Сделан обзор материалов, созданных на радио в период “холодной войны” между СССР и Западом. Детально проанализировано содержание программ, которые выходили в эфир на протяжении августа 2015 – января 2016 гг. Определено, что их главными темами были проблемы христианского воспитания, укрепление института семьи, миграция, волонтерство, помощь больным, богословские размышления, а также сведения о деятельности и поучениях Папы, новости Ватикана и современное состояние Католической и Украинской греко-католической церквей.

Ключевые слова: тема, содержание, программа, рубрика, украинская редакция радио “Ватикан”, Украинская греко-католическая церковь.

Tsyperdiuk I. Thematic and Semantic Features of the Programs of the Ukrainian Editorial Office of Vatican Radio

In the article the specificity of the broadcasting of the Ukrainian editorial office of Vatican Radio created long before the opening of the other Ukrainian-speaking editorial offices of foreign radio stations is reviewed. Materials created on the radio during the period of The Cold War between the USSR and the West are reviewed. The content of the programs aired during August 2015 – January 2016 is analyzed in detail.

Radio has become the voice of the liquidated in the Soviet Union clandestine UGCC. Despite the “jamming” and discredit by the Soviet Union ideologists the Ukrainian editorial office of Vatican Radio did not only spread the gospel truths, broadcast divine services but also informed the faithful about the life of the Catholic Church, the Pope and the prohibited in the USSR UGCC.

Programs which daily schedule is almost unchanged throughout the years of work are aimed at the audience of different age and social strata. It was determined that their main topics are clarification of the practical doctrine and the most important documents of the Catholic Church; theological reflections; Christian upbringing of children; support of the sick; discussion of the most pressing issues of our time – overcoming of wars, hunger, unemployment, assistance to migrants. The content of each program makes the audience think about their lives, a place in the world, encourages spiritual quest. The Ukrainian editorial office of Vatican Radio in its materials constantly reminds that it is not only the Vatican spokesman but the Ukrainian Greek Catholic Church too and therefore all the challenges which the Church faces are reflected on air.

Key words: topic, content, program, rubric, the Ukrainian editorial office of Vatican Radio, Ukrainian Greek Catholic Church.